

B I R Á L A T O K

KÖNYV A MAGYAR OKTÓBERI FORRADALOMRÓL

1. Októberről már megjelentek a főszereplők emlékiratai. *Buchinger M.** kései követője ezeknek. A védelem szendevélyessége elcsitult ebben a könyvben. B. csaknem két évtized távlatából szinte rezignáltan írja: „Nem volt különösebb célom, csak mintegy *alkalom mélyebb sóhajtásra*, emlékezve a szomorú és mégis mindenképpen mélységesen tanulságos történelmi tragédiára.“ — Ez a vallomás persze, minden szubjektív öszintésége ellenére sem lehet igaz. Az írás állásfoglalás, akár akarjuk, akár nem. És B. is állást foglal, ha állásfoglalását gyakran a „nagy halott“, *Garami* — és *Pethő Sándor* vagy *Gratz Gusztáv* megállapításai mögé rejti is. Könyve dokumentuma annak, hogy a magyar szociáldemokrácia „régis gárdája“ hogyan látja *ma*, az események után csaknem két évtizeddel október ügyét, de akaratlan dokumentuma annak is, hogy milyen elméleti „utipodgyásszal“, milyen felkészültséggel került szembe ez a párt *annak idején* olyan sorsdöntő fordulatokkal, mint amilyen a világháború és az októberi forradalom volt.

Ha könyvének *aktuális* célkitűzéseit nézzük, az elsősorban — negatívumokból áll. Menteni egy régi tradícióju pártot a destrukció, a hazafiatlanság — de ugyanakkor a fiatalok előtt — a történelmi mulasztások vádjá alól. Mindkét feladat rendkívül időszerű. A szociáldemokrata pártot ma csaknem egy évtized relatív nyugalma után — erős jobboldali áramlat fogta tűz alá, amely hagyományos politikájával való szakítást követel tőle. A másik oldalon ezt a hagyományos politikát — kívülről és belülről is — döntő elhatározások elé állítják. Nem zárkozhat el teljesen a népfrempolitika hatásaitól, amely külföldön új vizekre vitte a szoc. dem. pártok hajóját. De nem zárkozhat el a „fiatalok“ kérdéseitől sem, akik nyugtalanul látják a párt közéleti befolyásának állandó csökkenését. Mindezekre B. a történelmen keresztül válaszol.

Meg akarja mutatni, — jobb és balfelé egyaránt — hogy a történelmi felelősség kérdését ugyszólván nincsen értelme felvetni, mert október tragédia volt, sorsszerű, végzetes, amelyben a párt legfeljebb a jóindulatu statiszta szerepét játszhatta. Meg akarja mutatni, hogy ugyanazok a körülmények — a demokrácia hiánya, a nemzetiségek elszakadása, a háborús összeomlás — amelyek akarata ellenére hatalomra vitték, egyben bukását is multhatatlanul maguk után vonták. Minden, ami volt — elkerülhetetlen volt — ez B. könyvének végső és valljuk meg, lehangoló konzekvenciája; egy történelmi sorstragédiáé, amelyben az emberek, politikájuk, akaratuk nem jutnak szerephez. Az események hatalma az emberek felett — a történelmi „konjunkturáé“ a pártok felett — ez az elutasíthatatlan tendenciája a sokat tapasztalt vezető könyvének, amelyet bevallása szerint „az ifju nemzedéknek“ írt... Az ifjuságnak így meglehet az a vigasza, hogy amit egy kedvezőtlen történelmi konjunktura megtagadott, azt egy új, szerencsésebb csillagzat még győzelemre viheti. „Az ifju szocialista nemzedék előtt egy egész életnek a nagy távlata áll“ — evvel fejezi be B. könyvét. Megcsillogtat egy halvány neménysugarat, éppen csak annyit, amennyi a nehéz időkben elengedhetetlennek látszik. De vajjon elég-e ez a reménysugár az ifjuságnak? És vajjon hajlandó-e el-

* Buchinger Manó: *Tanuvallomás*. — Az októberi forradalom tragédiája, Népszava, Budapest, 1936.

fogadni ez az ifjuság, hogy a „végzet“ játszotta csunya játékát október vezetőivel?

2. Miben látja B. októbernek ezt a „végzetét“? Legfőképp abban, hogy október *háborús összeomlásban* fogant, hogy egy veszített háborúnak volt az örököse. Ez az összeomlás, amely B. szerint lehetetlenné tette, hogy a hatalomrakerült pártok politikájukat kifejtsek, körülbelül azt a szerepet tölti be B. könyvében, mint a bűnbeesés a Bibliában: minden szerencsétlenség innen indult ki. Annál fontosabb annak a megvizsgálása, hogy mi is volt tulajdonképpen ez az összeomlás és milyen közvetlen hatásai voltak.

Ez az összeomlás — közvetlenül — a frontok, az Osztrák-Magyar Monarchia katonai erejének összeomlása volt 1918 októberében: a vere-ségek és a tömegek forradalmi elégedetlenségének hatása alatt. Tulajdonképpen azonban az uralkodóosztály államhatalmának összeomlása volt, amely hatalom a külső és belső támadásoknak nem tudott ellenállni. Október 30.-nak 31.-re virradó éjjelén végül a szétszéledő hadsereg tagjai Budapest népével egyetemben véglegesen összetörték ezt a hatalmat és egy új, forradalmi hatalmat teremtettek a *Nemzeti Tanács* alakjában. Az összeomlás utolsó mozzanata egyszersmind a forradalom győzelme volt. Evvel azonban megfelleltünk arra is, hogy mi volt tulajdonképpen ez az összeomlás. Maga a forradalom: amely tudvalevőleg éppugy jelenti az élen levők hatalmának összeomlását, mint az alul levők felülkerekedését... Ezt a forradalmat — forradalmi eredetét — tartaná B. október végzetének?

Erre vall mindenestre az az igyekezet is, ahogy az „összeomlás“ és „forradalom“ ikerfogalmait egymástól elválasztani igyekeznek. Egy helyen pl. a következőképp kiált fel: „Mennyire másképp alakulhat a forradalom egész fejlődésében, ha kirobbanása csak a belső társadalmi osztályviszonyok feszültségének következménye...“ Egy másik helyen egyenesen azt akarja kimutatni B., hogy október tulajdonképpen nem is forradalom, hanem „inkább“ összeomlás, végső kimerülés. Hiábavaló igyekezet, hiszen olyan forradalmat még nem látott a világ, amely ne lett volna egyben összeomlás is; az uralkodó rendszer összeomlásával egyszersmind a gazdasági élet, a termelés, a közirgazgatás, a szociális intézmények mélyreható megrázkódtatása. Mindazok a körülmények, amelyeket B. csak a „háborús összeomlásból származó forradalom“ sajátságainak tart, egyképpen jellemzők — kisebb, vagy nagyobb mértékben — minden forradalomra.

B. végzetesnek tartja októberre nézve, hogy a gazdasági életet meglehetősen zilált állapotban vette át a kormányzat, hogy a forradalmat a győztes hatalmak és a Monarchia nemzetiségeinek fegyveres ereje szorongatta, hogy a kiéhezett munkásság „tulkövetelésekkel“ lépett fel (amelyeket nem lehetett teljesíteni) és a munkásság polgári szövetségei gyengéknek, erőtleneknek bizonyultak. Bizonyos, hogy mindezek a körülmények a forradalomnak súlyos nehézségei voltak. De csak az októberi forradalomnak? Korántsem! A spanyol forradalom pl. „csak“ a belső osztályviszonyok feszültségének következményeképp jutott uralomra? És nem kevésbé meg kell küzdenie a nemzetiségek szeparatista törekvéseivel, az imperialisták fegyveres intervenciójával, a plutokrácia és a nagybirtok szabotázsával, amely az egész gazdasági életet alapjában rendítette meg. A forradalom sorsa a harc! És leggyakrabban nem ez a harc — önmagában — válik a forradalom végzetévé, hanem vezetőinek a harcra való felkészületlensége, gyengesége, alkalmatlansága. Ezt mutatja az októberi forradalom története is, amely nem annyira a végzetes körülmények, mint inkább súlyos hibák és mulasztások áldozata.

3. Ezeknek a hibáknak, gyengeségeknek, mulasztásoknak a sorozata a háborúval kezdődött, amint ezt B. is írja. Ebben a háborúban tudvalevőleg a szocialista pártok többsége a honvédelem álláspontjára helyezkedett és megtagadta a bázeli nemzetközi kongresszus ünnepélyes határozatait. Ezt a tényt B. se szépíti. Csupán a „végzetszerűség“ leplébe akarja burkolni, mintha minden más magatartás lehetetlen lett volna. Könyvében a következőket írja: — „A husz év előtti világháborúban a nemzetközi testvériség érzésétől és az osztályharc szellemétől áthatott szocialista számára éppen az volt a végzetszerű, hogy bizonyos mértékig a háború minden nép számára egyben önvédelmet is jelentett.“ Ez a tény, mint B. írja „elzárta a kivezető utat úgy a béke gyors elérésére, mint az egyes szocialista pártok szocialista politikájának lehetőségei előtt.“... Valóban végzetszerű volt ez a honvédó álláspont — az „önvédelem“ ténye — a husz év előtti idők szocialistái számára? Valóban elzárta volna az utat a szocialista politika lehetőségei előtt?

A szocializmus történetének evvel a szomorú fejezetével nem kívánunk ugyan bővebben foglalkozni, de a kérdésre határozott nemiell kell felelnünk. Olyan háborút még nem látott a világ, amely „bizonyos mértékig“ ne lett volna egyben önvédelem is, a háború jellegére nézve azonban nem ez a döntő, hanem a háború *céljai*: erőszakos hódítás, az ilyen hódítások védelme, vagy a nemzeti függetlenség megóvása. *S ebben az értelemben* az elmúlt háborúnak némi kivétellel — valami kevés köze volt az önvédelemhez. A bázeli kongresszus ezt a háborút már kitörése előtt két évvel imperialista háborúnak jelölte meg, amelyben az önvédelem jelszava csak a célok leleplezésére szolgál. Az imperialistáknak ezt a háborúját nyilvánvalóan csak az imperialista rétegek hatalmának megdöntésével lehetett befejezni, s ez volt a szocialisták előtt a békepolitika egyetlen lehetősége. Hogy a szocialista pártok nagy többsége nem ezt az utat választotta, annak súlyos kihatásai voltak a későbbi forradalomra nézve is.

B. előadásából világosan kitűnik, hogyan váltak a magyar szocialisták akaratlanul is e háború „betrogene betrüger“-jeivé és erre nézve csak egyetlen történelmi eseményt akarunk idézni, az 1917-es stockholmi békekonferenciát, amelynek B. szemtanuja és résztvevője volt egyben.

Ezt a stockholmi konferenciát az orosz februári forradalom után a semleges „északi államok“ szocialistái hívták egybe, hogy a hadviselő államok szocialistáinak érintkezése révén a béke létrejöttét megkönnyítsék. Már maga a konferencia is illúzió volt akkor, amikor — a zimmerwaldi és kientali nemzetközi szocialista konferenciákkal szemben — azoknak a szocialistáknak a közreműködésére épített, akik legalísan viszsza is akartak térni hazájukba. Nyilvánvaló volt, hogy e kormányengedéllyel kiutazó szocialisták csak egy a kormányaiknak is megfelelő program alapján tárgyalhatnak a békéről, azoknak a kormányoknak a szempontjai szerint, amelyek egész létüket a háborúra tették fel. És valóban Stockholm csak az „előkészítő bizottság“ tárgyalásaiig jutott el, magát a konferenciát sohasem tartották meg. B. világosan megmagyarázza, hogy miért. Az antantállamok harctéri helyzete abban az időben kedvezőtlen s így az antantkormányok nem látták szívesen még a béke emlegetését sem. Az antantszocialisták a maguk részéről ennek megfelelően meg is furták a konferenciát. B. könyvének egyik kiemelkedő fejezetében, egyébként kimutatja, hogy ebben a megfúrásban az első orosz forradalom kormányát, a — mensevikieket illette az oroszlánrész. De a magyar szocialisták szereplése is szinte tragikus volt ezen a kongresszuson.

Ezek a szocialisták mintegy félhivatalos kormány megbízásból vettek részt a konferencián, az akkori hadihelyzet alapján ugyanis a központi hatalmak szívesen tárgyaltak volna a békéről, de legalább is felhasználták az alkalmat békevágynak a tömegek előtti megcsillogtatására. A

magyar szocialista delegáció — ennek értelmében valóban olyan békéért szállt sikkra, amely Ausztria-Magyarország változatlan fenntartása alapján állt. Elzász-Lotharingia tekintetében „megegyezést“ óhajtott a német és francia szocialisták között, míg Lengyelországot — a Monarchia érdekeinek megfelelően — újból feltámasztotta volna. A nemzetek önrendelkezési jogáról — erről a szocialista elvről — tehát csak az ellenséges hatalmak kárára történt említés. (Lengyelország). És még ez a program is „megrovási kalandot“ vont maga után a magyar kormány részéről.

A kísérlet teljes mértékben mutatta, hogy a központi hatalmak kormányainak eszük ágában sincs egy valóban annexió nélküli és a népek önrendelkezési joga alapján való békét kötni, éppoly kevéssé, mint az antant hatalmak kormányainak. Világosan mutatta, hogy a kormány még lényegtelen engedményekbe sem hajlandó belemenni (mint amilyen Szerbia nemzetközileg történő felépítése lett volna) és a szocialista pártot éppoly becsapták, mint ahogy a párt is akaratlanul eszközévé vált a becsapásnak a tömegekkel szemben, akikben egy forradalom nélküli békekötés iránti illúziókat keltett. A szd. párt azonban még akkor sem látta be politikai tévedését, amely a háború meghosszabbításának eszköze lett.

Még 1918-ban is szembefordult azokkal a „vad sztrájkokkal“, amelyek a béke mindenáron való megkötésére irányultak, bár ezekben a kérdésekben akkor már mélyreható ellentétek álltak fenn magában a pártban is, mint azt az egykoru *Szocializmus* hasábjai mutatják. B. szerint még mindig azon folyt a vita, hogy „hogyan lehetne elkerülni a — kikerülhetetlen“, a háborús rendszer bukását és a szocialista párt hatalomrekerülését. *Gratz Gusztáv* és *Gyromi* munkáinak összehasonlításából B. arra a kétségtelenül helytálló következtetésre jut, hogy a párt a tömegeknek még a döntő órákban sem nyújtott semmilyen segítséget, semmiféle határozott irányítást.

Ha valami egyáltalán „végzetes“ volt októberre, akkor nem forradalmi eredete, nem az uralkodóosztály hatalmának összeomlása volt az, hanem vezetőinek az a megbocsájthatatlan illúziója, hogy az egyszer megindult háború összeomlás nélkül — vezető osztálya uralmának fenntartásával — külső és belső forradalmi harcok sorozata nélkül is befejezhető. Ez az illúzió, amely október későbbi vezetőit négy és fél éven keresztül végigkísérte, nemcsak a tömegek aktivitását bénította meg, nemcsak az egyedül lehetséges megoldás bekövetkezését késleltette és akadályozta. Hanem a késleltetés révén megfosztotta a forradalmat azoktól az előnyöktől is, amelyekkel — mint B. írja — a korábban kitört orosz forradalom rendelkezett: a hadviselő felek közötti ellentétek kihasználásától. Ha a magyar forradalom a bolgár front összeomlása előtt jön ki, bizonyára más esélyekkel tud egyezkedni és harcolni. Nem így történt. S mikor végül is ez a forradalom a pártok minden halogatása ellenére győzedelmeskedett, mikor az elkeseredett tömegek ezt a harcot — jóformán vezetés és irányítás nélkül — mégis megvívták, a Nemzeti Tanács és vezető pártjai ott álltak a győzelem érett gyümölcsével kezükben anélkül, hogy erre a győzelemre felkészültek volna, anélkül, hogy kellő energiával és elszántsággal rendelkeztek volna a győzelem megvédésére, eredményeinek biztosítására.

4. Le mort saisit le vif — a mult a maga csontkezeivel magához rántja az élő — a mult politikai hibái és tévedései az átalakulás új korszakára is rányomják a maguk bélyegét. Ez volt a helyzet az 1918-19-es Magyarországon a nemzetiségek tekintetében is. B. maga is hangsúlyozza, hogy a nemzetiségeknek ez a harca október „végzetének“ egyik legfontosabb forrása volt. És valóban: a forradalomnak — közvetlenül — idegen fegyverek vetettek véget.

Mi volt a magyar szocialisták nemzetiségi politikája 1918 előtt ?

Ez a politika — a nemzetiségek igényeinek lehető kielégítése mellett — a „nagyobb gazdasági egységek“ hasznos voltából indult ki és ennek megfelelően a nemzetiségeknek csak a kulturális önkormányzat jogát akarta megadni. (U. n. „nemzeti kulturális autonómia“). Az elmélet szerzője, az osztrák *Karl Renner* ilyen módon vélte megőrizni a bomlófélben lévő Habsburg Monarchiának az osztrák munkásosztály számára kétségtelenül előnyös nagy gazdasági területét... Az osztrák szocialistáknak azonban már a háború előtt oly kevés sikerük volt e nemzetiségi politikájukkal, hogy saját pártjuk és szakszervezeteik egységét sem tudták vele fenntartani. A nemzetközi kongresszusokon állandó vita tárgyát képezték a Habsburg-birodalom különböző nemzetiségű szocialistáinak villongásai, melyek oda vezettek, hogy Ausztria területén sokszor egyugyanazon helységben is különböző nemzetiségű párt és szakszervezetek állottak szemben egymással. A cseh szocialisták nagy-németséggel vádolták az osztrákokat — az osztrákok sovinizmussal a cseheket. Kétségtelen, hogy a nemzetiségi sovinizmusnak a párt kebelébe való bevonulásához nagyban hozzájárult a Renner-féle nemzetiségi program is, amely nem ismerte el a nemzetiségeknek azt a jogát, hogy sorsukról — akár a teljes elszakadás árán is — maguk határozzanak.

Még jobban kiéleződött ez a helyzet a háború alatt, mikor mindenki előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetiségek semmiféle kompromisszummal sem fogják beérni, ha a Monarchia katonai ereje, osztrák-magyar uralkodó osztályainak hatalma összeomlott. Az osztrák és magyar szocialisták látták ezt a helyzetet, de mindvégig a háború győztes vagy legalább is „döntetlen“ befejezésére, nem pedig a bekövetkező forradalomra alapozták taktikájukat. Így továbbra is kitartottak az elszakadásra való jog megtagadása mellett s nem vették figyelembe, hogy ez az álláspont milyen bizalmatlanságot kelt a nemzetiségeknél az osztrák és magyar szocialisták irányában is — hogy ez a bizalmatlanság milyen tragikus következményekkel járhat az eljövendő forradalom kimenetelére nézve.

B.-nek pl. már 1917 őszén látni kellett, hogy milyen tragikus szakadék keletkezett a nemzetiségi és osztrák szocialisták között. Résztvesz az osztrák testvérpártnak egy konferenciáján, amelyen a résztvevők már a „feloszlás közeledtét“ érzik. Az értekezlet, mint írja, mindnyájukból már csak szomorú és lesújtó érzéseket váltott ki. — „A cseh elvtársak — mondja B. — nem is jöttek már el az értekezletre; a lengyel elvtársak ott voltak és nagyon erélyesen természetesen (!) teljes állami függelenségüket követelték.“ Az osztrák szocialisták összekötötték sorsukat a Monarchiával, érthető tehát, ha e Monarchia bomlása az ő pártjuk nemzetiségi ellentéteit is egész a szakadásig fokozta. De még ennél is szemléltetőbben írja le B. azt, hogy a magyar szocialisták előtt hogyan vált szinte egy pillanat alatt egész nemzetiségi politikájuk csődje nyilvánvalóvá.

1918 októberének utolsó napjaiban a pártvezetőség kiáltványt készült kiadni, amely még mindig a régi Magyarország területi integritásának szükségességét hangoztatta — „az egyenrangú népek testvéri szövetsége alapján“. „Amikor a pártvezetőség a szövegezés munkájával elkészült, átmentem a másik szobába, ahol pártunknak nem magyarajku nemzetiségi bizottságai tárgyaltak. Arra kértem őket, hogy a munkásosztály egységének kidomborítására ők is írják alá valamennyien a kiáltványt. Mire elvtársaink, románok, németek, szlovákok, szerbek, stb. kijelentették, hogy ők ezt a közösnek szánt kiáltványt nem írják alá — nekik már saját nemzeti bizottságaikkal vannak megállapodásaik... Egy pillanatra meghökkenem, nem érttem a dolgot... Később megértettem.

Hirtelenebbül és hangtalanabban még talán soha nem volt érezhető az átmenet az egyik történelmi fejezetből a másikba.

És valóban: a B. által leírt jelenetből a történelem levegője árad. A „nemzeti kulturális autonómia“ programja, amint láttuk, nem hogy a nemzetiségek, de még a nemzetiségi szocialisták elszakadási törekvéseit sem tudta elhárítani. Ezeket a törekvéseket persze valószínűleg a teljes önrendelkezési jog, az elszakadásra való jog elismerése sem hárihatta volna el. De elképzelhető-e, hogy a cseh és román népet akkor is bele lehet vinni a forradalom elleni intervenciós háborúba, ha a forradalom vezetői még annak idején a nemzetiségek őszinte barátainak mutatják magukat s ha ezekben a vezetőkben a nemzetiségek nem a régi elnyomó politika örököseit látják? Nem, ez legalább is nem valószínű. Példák vannak előttünk, amelyek kétségtelenül mutatják, hogy a szocialistáknak a régi nemzetiségi politikával való *gyökeres* szakítása — a népek önrendelkezési jogának teljes elismerése — más forradalmakban őszinte barátokat szerzett az új kormányzatnak a nemzetiségek körében, sőt föderatív alapon a régi „nagy gazdasági egység“ tulnyomórészt való fenntartását is lehetővé tette. A teljes önrendelkezési jog alapján való kiegyezésre a ruténnel, de talán még a szlovákokkal nekünk is lettek volna lehetőségeink, ha október a maga földreformját és szociális reformjait haladéktalanul keresztülviszi, ha a népek önrendelkezési joga alapján helyezkedik s e jog tiszteletbentartását a csehek irányában is biztosítani tudja. Az orosz-lengyel háború példája azonban azt is mutatja, hogy az önrendelkezési jog korábbi elismerése ebben a háborúban nem kis mértékben könnyítette meg az orosz hadsereg sikerét, amelynek imperialista szándékaiban a lengyel nép tömegei sem hittek.

Október és a nemzetiségek viszonya ilyenmódon szintén nem a végső műve volt, hanem egy történelmi folyamat eredménye, amelynek alakulásához a forradalom pártjainak nemzetiségi politikája is hozzájárult. Ez a politika nem tudta ugyan megakadályozni Magyarország feldarabolását, amit semmiféle politika sem akadályozhatott meg. De nem is tudta lecsillapítani a nemzetiségek izzó magyar gyűlöletét, amelyek a magyar uralkodó osztályról ezt az érzést — az októberi forradalom kárára — az új októberi, új Magyarországra is átvitték.

5. A nemzetiségek harca és az ország területének állandó összezsugorodása mellett, a forradalom bukásának további „végzetes“ okát látja B. a munkásság és a többi társadalmi osztályok *tulköveteléseiben*, amelyeket az adott körülmények között teljesíteni nem lehetett. A munkásság állandó elégedetlenségének evvel a tényével október más vezetőinek emlékirataiban is találkozunk és kétségtelen, hogy a munkásság az egész forradalom folyamán újabb és újabb követeléseket szegzett a kormányzat mellé. Annál meglepőbb azonban, hogy míg a többi memoárok ezeknek a „tulköveteléseknek“ az objektív *hátterét* is felvázolták, addig B. egész könyvének folyamán egyetlen szóval sem említi az ellenforradalomnak azokat a szervezkedési és szabotázs kísérleteit, amelyekkel összefüggésben ezek a követelések egyedül kapták meg igazi értelmüket és jelenségüket.

Miért nem ír B. ezekről a MOVE, az ébredő és egyéb szervezkedésekről, amelyek nem ritkán magának a kormánynak a kebeléből, a hadügyminisztériumból indultak ki, amelyek az események folyamán valóban végzetes szerepet játszottak a forradalom katonai bukásában? És miért emeli ki evvel szemben, hogy „az ország területének állandó összezsugorodása mellett a munkásoknak ez az elégedetlenségi hulláma volt az egyik ok, ami belülről omlasztotta és mosta a forradalom partjait és veszélyeztette a forradalom területét...?“

Erre a kérdésre egyszerűen nem tudunk felelni. Tény evvel szemben, hogy a munkásosztály állandó „elégedetlensége“ az ellenforradalom szer-

vezkedésének és ipari szabotázsának *ellenhatásaként* jelentkezett. S ez az elégedetlenség nem hogy dezorganizálta volna a forradalmat, hanem ellenkezőleg, értékes utmutatással szolgált a demokratikus kormánynak a szervezkedések és a rendszert aláásó ipari szabotázs kérielhetetlen betörésére.

Ha a „leszerelt katonák” — mint evvel a legtöbb memoárban találkozunk — azt a bizonyos 5400 koronás segélyt követelték, annak egyszerű oka az volt, hogy ezek a nyomorgó tömegek elégedetlenül látták, ahogy a demokratikus kormány a rendszer ellen konspiráló tisztek tömegét tartotta el és hozzá sem nyult a nagytőke hatalmas *hadinyereségeihez*. Hasonló volt, a helyzet az u. n. „vad szocializálások” esetében is.

Amíg a háború tartott, addig a nagy iparvállalatok és bankok hatalmas háborús nyereséggel termeltek, nem utolsó sorban azért is, mert a kormány megtiltotta a sztrájkokat és így a munkásság reálbérei a legalacsonyabb fokra süllyedtek. Mikor ezután a háborús konjunktúra megszűnt, a nyersanyagbeszerzés megnehezedett és a munkások is követelésekkel léptek fel, a termelés már nem volt ilyen nyereséges, sőt egyes esetekben egyenesen veszteséggel járt. A nagytőke erre leállította a gyárakat, munkásokat bocsátott el, vagy egyszerűen — a munkásság megfélemlítésére — szabotálta a termelést. A földbirtokosok a földreform elleni tiltakozásul ugyancsak parlagon hevertették a földjeiket. Minden forradalom közös sorsa ez, amely nem mer fellépni a nagytőke és nagybirtok önző osztályérdekei ellen. A munkásság „kontrollja” a gyárak felett, a szocializálás ezeknek a jelenségeknek a következtében születtek meg, s a demokratikus kormányzatnak ezekre a jelenségekre energikus feleletet kellett volna adnia. A spanyol példa mutatja, hogy a nagytőke elleni megfelelő intézkedésekkel az egykor „hirhedt” barcelonai munkások pl. tulóradij nélkül is folytatják munkájukat a nemzeti védelem érdekében. A mi demokratikus kormányunk nem tudott kellő energiával fellépni e szabotázs ellen és evvel megteremteni egyben a mulhatatlanul szükséges munkafegyelmet is, amely minden forradalmi kormányzat sikerének előfeltétele. Olyan befolyások érvényesültek ebben a kormányban, amelyek képtelenné tették arra, hogy a tömegek követelésének eleget tegyen és evvel joga legyen egyben a tényleges túlkövetelések lefékezésére is. Ez a tény már önmagában is megmagyarázná bukását, ehhez a bukáshoz azonban még más súlyos hibák és mulasztások is hozzájárultak.

6. Öt hónap nagy idő egy forradalom életében és október ez idő alatt még sem volt képes a maga földreformját legalább beindítani. Három és fél hónapig tartott, míg a kormány agrárreformterve egyáltalán elkészült. Holott a földkérdés talán legsürgősebb kérdése volt az országnak és a tömegek önkéntes földkisajátításai, a nemzetiségek elintézetlen problémája a demokratikus kormányt ebben a tekintetben is a legsürgősebb cselekvésre ösztönözték. Miért nem hajtott végre október földreformot, mikor ez a reform talán döntő jelentőségű lett volna a forradalom egész kimenetelére?

B. erre a kérdésre nem ad elfogadható feleletet, könyvében a következőket állapítja meg: „Ha pedig kutatjuk az okát annak, hogy miért történt meg a földhözjuttatás gyors folyamatának megakadályozása (!), akkor arra bukkanunk, hogy ez már azoknak az elméleteknek és megfontolásoknak az alapján történt, amelyek Oroszországban később a parasztságnak juttatott földek visszavételéhez és az u. n. kolhozok, vagyis mezőgazdasági szövetkezetek későbbi megalakulásához vezettek.” Röviden: „a sajátságos adottságu orosz forradalomból kicsírázott eszméknek a magyar forradalom földproblémáiban való ez az érvényesülése” akadályozta meg, hogy a magyar paraszt októbertől földet kapjon. — Nos, B.-nek ez a tétele bizonyos tárgyi tévedéseken alapul és ezért

kénytelenek vagyunk megállapításait korrigálni.

Valóban fennállt a „földhözjuttatásnak az a gyors folyamata“ októberben, amelyről B. beszél? Nem, — egy ilyen gyors folyamatról októberben nem lehet beszélni, ha ezt a folyamatot az akkori idők szükségleteihez mérjük. Egy „békés“ korszakban persze az októberi kormány eljárása meglepően „gyors“ lett volna, ez a „gyorsaság“ azonban annak idején szinte elviselhetetlen türelempróbát mért az érdekelt kifizető és földtelen rétegekre, akiket évek során át a földreform ígéretével hitegettek. A kormányzatnak az akkori rohanó időkhöz viszonyított lassúságát az magyarázza, hogy a földreform mértéke és a kártalanítás kérdése felett magában a minisztériumban is mélyreható ellentétek voltak. *Bodrogközy* pl. érdekes könyvében elég világosan megírja, hogy a régi rendszer emberei minden ágyujukat felvonultatták, hogy ezt a reformot megnyirbálják és megvalósítását kitolják, így aztán magának a törvénynek az elkészítése is, — mint irtuk — három és fél hónapot vett igénybe. A végre elkészült törvénynek azonban egyáltalán nem volt forradalmi jellege, ami alatt azt kell érteni, hogy mindent *felülről, bürokratikus*an akart szabályozni és semmit sem bízott az érdekelt parasztnak helyi szervezeteire. Világos, hogy egy ilyen törvény feltétlenül megvédi a birtokosokat attól, hogy esetleg egész birtokukat felosszák a parasztnak között. És ez a szempont a kormány egyes tényezői előtt valóban fontosabb volt, mint az a másik, hogy a parasztnak haladéktalanul és az egész országban egyszerre jussanak földjeik birtokába. Ebben a tekintetben október még csak 1848 márciusát sem érte el, ahol a törvényhozás *előbb* deklarálta a parasztnak jogait az általuk művelt urbéri földekre és csak *azután* tárgyalt a kártalanítás módjairól, azaz — amint Kossuth mondotta — „az események színvonalára emelkedett.“

Hogy a felülről és bürokratikus módon megvalósítandó földreform — a gyorsaság tekintetében — a legjobb esetben is *évekig* húzódtott volna, arra jellemző az akkori földművelésügyi miniszternek az az optimista számítása, amely szerint a felosztásra kerülő 8-10 millió holdból az első időben mindössze 3 millió hold jutott volna a parasztnak kezére. Ez Magyarország akkori területén alig lett volna több, mint amennyit a Nagyatádi-féle reform később a parasztnak kezére juttatott. Így a reform a gyakorlatban csak a parasztnak földfoglalásainak ellenszere lett és ezért voltak annakidején a régi rendszer hívei e reform talán leglegkevesebb követelői.

A reform tempója tehát egyáltalán nem volt gyorsnak nevezhető és a „birtokszocializálás“ már csak azért sem állítható meg ezt a gyors tevékenységet, mert az első ilyen „szocializálás“ Somogyban 1919 március 4.-én, tehát mintegy két héttel a diktatura előtt ment végbe éppen a földreform elhúzódnásának eredményeképp. Bizonyos, hogy ezek a szocializálások helytelenek voltak. Azonban éppen az októberi kormány hibás parasztpolitikájából táplálkoztak, mivel a földreform elhúzódnása következtében vidéken mindenütt veszélyeztetve volt a földek megművelése és a városok éhínségnek néztek elébe. Így a városok *élelmezésének* megoldására ezek a birtokszocializálások látszottak a legcélravezetőbb eszköznek és ennek a feladatuknak március folyamán bizonyos mértékig valóban meg is feleltek. Ennek a szempontnak nem kis szerepe volt a „szocializálás“ bekövetkezésében és így az októberi kormány hibája egy újabb „baloldali“ hiba kiindulópontjává vált, amely a munkásságot és földmunkásságot a kevés földű és szegényparasztnaktól elszigetelve a forradalom bukásának valóban egyik legsúlyosabb tényezőjévé vált. Egy azonban bizonyos: ennek a „birtokszocializálási“ politikának az orosz október agrárpolitikájához semmi köze sem volt, ellenkezőleg, avval a politikával a legélesebb ellentétben állt.

Az orosz forradalmak minden ismerője tudja, hogy ott a kormányzat valóban — és egyetlen tollvonással — a parasztok kezére adta a nagybirtokokat és a mai szövetkezetek teljes félreismerésén alapszik az az állítás, mintha a kormány ezeket a földeket a parasztoktól „visszavette” volna. Nem, — ezek a földek ma is a parasztság kezén vannak, csupán a tulajdon formája változott át kollektív tulajdonná, miután a parasztok a kormány propagandája és segítsége folytán a kollektív művelés előnyeit felismerték. 1917-ben, vagy 19-ben azonban erről nem volt még szó. Az orosz októberi kormány a parasztok demokratikus földki-sajátításának támogatását tette agrárpolitikája központjává, abban a meggyőződésben, hogy a félféudális és kapitalista nagybirtokrendszernek ez a széttörése *előfeltétele* a termelés kollektív módjára való lassu át-térésnek a mezőgazdaságban, de előfeltétele egyszersmind a munkás-osztály és a széles paraszti rétegek szövetségének is. Magyarországhoz evvel szemben egy másik elmélet vezetett a birtokok felosztása helyett azok szocializálásához, egy olyan elmélet, amely a szociáldemokrata baloldali elmélete volt Németországban és másutt és a parasztokat „ellenforradalmároknak” tartva nem akarta birtokállományukat megerősíteni. Ez az elmélet, amely Magyarországon szintén a szd. párt balszárnyától (Hamburger) indult ki (és amelyet március vezetői is átvettek) lényegében a parasztság szerepének megemlékezéséből, a kevés földű és szegény-paraszti tömegektől való eltávolodásból fakadt. Ez az eltávolodás azonban még a század első évtizedére megy vissza, mikor a magyarországi munkásmozgalom egyre inkább az „elit” munkásság városi mozgalmává vált és a parasztság mozgalmaival való kapcsolatait teljesen elvesztette. Az októberi és márciusi forradalmaknak hibái a magyar munkásmozgalom talajából fakadtak és ezek a hibák, nem pedig „végzetes” idegen befolyás vált a két forradalom bukásának oly súlyos tényezőjévé.

7. Milyen tanulságok adódnak október hibáiból és mulasztásaiból?

Ezek a tanulságok ma is aktuálisak, mikor a spanyol események megmutatták, hogy egy demokratikus kormányzat nem válik szükségszerűen az események játékszerévé és az átalakulás feladatainak szabotálójává, ha valóban a tömegekre támaszkodik, s ha az átalakulásnak megfelelő és szilárd programmal néz elébe. Spanyolországban a februári választásokból kikerült rendszer egy ilyen kormányt az alapjává vált. Ez a kormány a kispolgári, paraszt és munkáspártok olyan koalíciójára támaszkodik, amely a demokratikus átalakulás legfontosabb feladataiban egyetért és a nagytőke-nagybirtok befolyásának lehetőségét már eleve megkötötte e program által. Mi volt evvel szemben a helyzet a magyar demokratikus átalakulásban?

Azoknak a pártoknak a koalíciója, amely októberben uralomra jutott már a háborút megelőző évek választójogi harcaiban nagyjában és egészében készen állt. Ez a koalíció függetlenségi párt balszárnyától a radikálisokon keresztül egész a szociáldemokráciáig terjedt és egyesítette a kispolgárság, a parasztok és intellektüelek legjobb elemeit a városi munkássággal. A Tisza-féle nagybirtokos és bankuralommal ezek a pártok egyaránt ellenségesen álltak szemben. Az egyaránt vágyott „demokratikus Magyarország” tekintetében azonban nem volt határozott elképzelésük s az érte való harc eszközeit sem tisztázták egymás között.

Nem volt egy ilyen határozott közös programjuk sem az agrár, sem a nemzetiségi kérdésben, s talán csak az egy választójogi tekintetében tisztázták elképzeléseiket. De 1912-ben ez a választójogi harc is holtpontra jutott, miután a koalíció ereje, a munkásosztály megtorpant a harc további — és talán forradalmat felidéző — folytatásától. A bekövetkezett háború így csak felfedte ennek a koalíciónak a tehetetlenségét a nagybirtokosok és bankok osztályuralmának rendszerével szem-

ben... Ez a háború annak a rendszernek a politikája volt, amely ellen éveken keresztül mindannyian küzdöttek. Ahhoz azonban, hogy ezt a küzdelmet a háború körülményei, a kiélezett osztályharc körülményei között folytassák, egészen más, határozottan forradalmi beállítottságra lett volna szükség. És valóban, a koalíció végzete éppen abból állt, hogy erre az addigi „békés“ fejlődéstől eltérő korszakra nem készült és a küzdelmet még mindig a „régie“ eszközökkel akarta folytatni. Így a háború teljes tehetetlenségre, sőt az uralkodó politika akaratlan támogatására ítélte a magyar nép erőinek demokratikus vezetőit.

A demokratikus pártokat csak a forradalom támasztotta fel, de nem saját erejükből, hanem a háborús összeomlás és a tömegek spontán harcainak jóvoltából. A hatalom váratlanul a kezükbe került, a demokratikus kormány azonban határozott és az időknek megfelelő program, felkészültség híján nem tudott élni ezzel a rendkívüli hatalommal. Olyan elemek kerültek mögé és közé, amelyek a régi rendszer erőinek hordozói voltak s a kormány politikája egyetlen ingadozásá vált a tömegek követelései és a régi rendszer politikusainak befolyása között. Ez volt az októberi kormányzat bukásának igazi oka, ezért haladt keresztül rajta az idők viharos folyama.

Egy rosszul értelmezett „kegyelet“ és a párt presztízsének megőrzése *Október Tragédiájá*-nak íróját, mint számos más elődjét, megakadályozta abban, hogy októbernek ezeket a tanulságait levonja. Ez a kegyelet a mult hibáival szemben azonban nem illő azokhoz a férfiakhoz, akik a jövőben ezeket a hibákat valóban ki akarják küszöbölni és a „demokratikus Magyarországért“ folyó harcot valóban hatékonyá akarják tenni.

Horváth János

JUNKERK TUNDÖKLÉSE ÉS NYOMORUSÁGA. A *Neue Tagebuch* egyik utóbbi számában *Kurt Kersten* egy porosz junker emlékiratait ismerteti. A neve: *Oldenburg-Januschau*. Aki ezt a részt nem ismeri, az nem érti meg a legutolsó évtizedek német történelmét. Mert nem Vilmos, nem Hindenburg, de mégcsak Hitler sem jelentik olyan teljességben az uralkodó német lényeket, mint ez az elpusztíthatatlannak látszó harapós öreg ur. Nélküle elképzelhetetlenek. Ő a folytonosság: a rablólovagok isteni moráljának változatlanlansága. Mindenfajta regresszió csak a vele való közösségben lesz hatalom. Csak, aki a Vilmos-korszak gerince és Hindenburg gyámja volt, lehetett Hitler egyenjogú szerződő fele. Oldenburg-Januschau elért mindent: földje, osztálya hatalmat jelentett, de hanyatló hatalmat, melyet csak az egyre fokozódó regresszió tarthat életben. A regressziót mindig egy hanyatló osztály jelenti, ép' azért nem véletlen, hogy a regresszió állandó gerince: Oldenburg-Januschau. Amikor úgy volt, hogy föld, osztály és hatalom eluszik, akkor ez a nyakas öreg újra rendbekerítette mindent. És ha békében úgy tudta, hogy a parlament szétkergetésére elég egy porosz hadnagy és tíz ember, akkor biztatására Hitler az adott pillanatban lényegében ezt az oldenburg-januschaut receptet alkalmazta. Ez a junker ismerte Németországot: a civilgyávaságot, szava nem póz volt és nem üres krakélereskedés, de a hatalmi tudat logikus arroganciája. És ennyi az egész ember és ennyi az egész típus, ez és semmi más a német hatalmi reakció lényege. Junkerek nyomorúságos tündöklése... Anachronizmus, de hatalom és ma ez a hatalmi dinamika fokozottan jelent erkölcsöt, hazát és kulturát. Oldenburg-Januschau emlékirataiban csámcsogva izleli ezt a hatalmi tudatot, az önönmaga történelemmé — regresszív dinamikává — terebélyesített életét. Ami nem szolgálja ezt az életet, az ellenség és hazaáruló. És kétszeres ellenség, ha az egyosztályból való mjer és tud vétőt mondani. A mai német rezsim első számú közellensége csak az elfajzott junker lehetett: *Hellmuth von Gerlach*.